

GAMINTOJŲ GRUPIŲ FORMAVIMO PROBLEMAS LIETUVOJE

Grėta TALACKAITĖ, Vytauto Didžiojo universitetas, Žemės ūkio akademija, Bioekonomikos plėtros fakultetas, el. paštas: greta.talackaite@vdu.lt

Santrauka

Lietuvos žemės ūkio sektoriuje pastebima, kad ūkių skaičius linkęs gerokai mažėti, tam įtakos turi mažų ūkių negalėjimas išsilaikyti konkurencinėmis sąlygomis. Didieji rinkos atstovai yra linkę diktuoti sąlygas, kurios ne visada yra palankios mažiems žemės ūkių subjektams. Vertinant susiklosčiusią situaciją, Lietuvoje vykdoma Europos Sąjungos KPP priemonė, kurios tikslas – suvienyti žemės ūkio produkcijos gamintojus, t. y. paskatinti juos jungtis į gamintojų grupes. Tačiau įvertinus Lietuvos gamintojų grupių situaciją, pastebima, kad ūkiai pasyviai vertina gamintojų grupės teigiamus aspektus. Siekiant įvertinti problemas, dėl kurių gamintojai nesijungia į gamintojų grupes, buvo atliekamas kokybinis tyrimas – interviu. Interviu metu buvo apklausti žemės ūkių organizacijų atstovai, žemės ūkio specialistai, kurie vertina gamintojų grupių plėtrą Lietuvoje. Informantai sutiko įvardinti problemas, dėl kurių ūkiai neigiamai vertina gamintojų grupių steigimąsi Lietuvoje. Interviu metu gauti rezultatai pateikiami, įvardijant problemas. Problemos, dėl kurių ūkiai nenoriai jungiasi į gamintojų grupes: informacijos trūkumas, gamintojų grupės įsisteigimo nuostatos, potencialaus pavyzdžio trūkumas, ūkininkų pasyvumas, lyderio savybių trūkumas, nepakankami finansiniai ištekliai. Vertinant gamintojų grupių reikšmę ūkiams, galima teigti, kad ūkiai susijungę į grupę turėtų galimybę pasinaudoti gamintojų grupių naudomis, galėtų daryti įtaką produkcijos supirkėjams, lengviau realizuoti produkciją, padidintų pajamas, dalintųsi patirtimi ir sumažintų gamybos sąnaudas.

Reikšminiai žodžiai: gamintojų grupės, organizacijos, kooperacija, žemės ūkis, žemės ūkio vystymas, žemės ūkio produkcija, bendradarbiavimas.

Įvadas

Gyvybingas žemės ūkis yra itin reikšmingas šalies ekonomikai ir visuomenės gerovei. Per pastaruosius dešimtmečius Lietuvos žemės ūkio sistema labai pakito, kai nuo paprastų technikos įrenginių buvo žengta prie inovatyvių sprendimų, tačiau siekiant kuo geresnių rezultatų vien techniniai sprendimai nėra išeitis. Žemės ūkio plėtojimą objektyviai lemia šiuo metu vyraujantys ekonominiai pokyčiai. Kad šiomis sąlygomis žemės ūkis veiktų stabiliai, ypač didelę reikšmę turi konkurencinės aplinkos plėtra, kurią sudaro šie pagrindiniai veiksniai: ekonomika, mokslas ir technologijos, rinkodara, gamyba, bendradarbiavimas ir kt. Lietuvos žemės ūkio sektoriuje ūkių skaičius linkęs gerokai mažėti, tam įtakos turi mažų ūkių negalėjimas išsilaikyti konkurencinėmis sąlygomis. Didieji rinkos atstovai yra linkę diktuoti sąlygas, kurios ne visada yra palankios mažiems ūkiams. Atitinkamai vertinant susidariusią situaciją ūkininkai yra skatinami jungtis į gamintojų grupes, taip galėdami sudaryti didesnius darinius ir atstovauti savo nuomonei, turėti konkurencinį pranašumą, gerinti produkcijos kokybę, tenkinti aplinkosaugos ir tvarumo reikalavimus, ieškoti naujų pardavimo rinkų.

Vienas iš pavyzdžių – tai Lenkija. Lenkijoje gana sparčiai mažieji ūkiai yra linkę jungtis į gamintojų grupes, siekiant įgyti įtakos žemės ūkio produkcijos rinkos valdyme. Tačiau analizuojant Lietuvos atvejį, pastebima kiek kitokia tendencija. Lietuvos žemės ūkių atstovai nėra linkę jungtis į gamintojų grupes. Lietuvoje gamintojų grupės įteisintos nuo 2013 m. su Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 metų programos (KPP) priemone „Gamintojų grupių ir organizacijų įsisteigimas“, tačiau įsteigtų grupių yra vos keletas. Vertinant susidariusią situaciją aktualu, kokie veiksniai ar problemos daro įtaką gamintojų grupių formavimuisi Lietuvoje.

Tyrimo tikslas – nustatyti problemas, dėl kurių žemės ūkio gamintojai nenoriai formuoja gamintojų grupes Lietuvoje.

Tiksliui pasiekti sprendžiami šie **uždaviniai**:

1. Įvertinti gamintojų grupių įsisteigimo situaciją Lietuvoje pagal KPP priemonę;
2. Apibendrinti gamintojų grupių formavimosi problemas.

Tyrimų objektas ir metodai

Tyrimo objektas – gamintojų grupių formavimosi problemos Lietuvoje.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros ir teisės aktų analizė, pusiau struktūruoto interviu pristatymas ir analizė.

Tyrimo metodika. Gamintojų grupė – juridinis asmuo, sudarytas iš ne mažiau kaip 10 dalyvių (fizinį ir (ar) juridinių asmenų) ir įregistruotas Juridinių asmenų registre ne anksčiau kaip 2014 m. sausio 1 d. Paramos dydis gamintojų grupei priklauso nuo parduodamos produkcijos apimtys per metus ir paramos lėšomis gali finansuoti išlaidas, susijusias

su administracinėmis, verslo plano įgyvendinimu, įrangos atnaujinimo, kokybės gerinimo sąnaudomis (Įsakymas dėl Lietuvos KPP., 2017).

Siekiant įvertinti problemas, dėl kurių gamintojai nesijungia į gamintojų grupes, buvo atliekamas kokybinis tyrimas – interviu. Interviu metu buvo apklausti žemės ūkių organizacijų atstovai, žemės ūkio specialistai, kurie vertina gamintojų grupių plėtrą Lietuvoje. Informantai sutiko įvardinti problemas, dėl kurių ūkiai neigiamai vertina gamintojų grupių įsisteigimą Lietuvoje. Informantai buvo apklausiami nuotoliniu būdu.

Gamintojų grupių įsisteigimo situacija Lietuvoje

Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 metų programoje pažymima, kad ūkių, ypač smulkių ir vidutinių, problemas būtų galima spręsti steigiant gamintojų grupes. Smulkūs ir vidutiniai ūkiai, kurie dalyvauja gamintojų grupių veikloje, veikia daug efektyviau ir gauna didesnes pajamas, todėl turi geresnes investicijų galimybes. Remiant gamintojų grupes yra skatinamas verslumas, sudaromos sąlygos diegti inovacijas, reaguoti į rinkos pokyčius ir išlikti konkurencingais gamybos grandinėje (Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija, 2019).

Lietuvos žemės ūkio sektoriuje vyrauja smulkūs ūkiai, kuriems yra gana sudėtinga išlikti konkurencingais, esant kintančioms rinkos sąlygoms. Pasak J. Žukovskio ir J. Ramanausko (2016), norint įgyti konkurencinį pranašumą, daryti įtaką žemės ūkio produkcijos rinkoms, didinti produkcijos apimtį, gerinti produkcijos kokybę, prisidėti sprendžiant socialinius ir aplinkosaugos klausimus, ūkiams yra svarbu jungtis į didesnius darinius, formuojant gamintojų grupes. Gamintojų grupės įsisteigimas ūkiui teikia naudą, teigiamai veikia ūkio veiklą. Gamintojų grupės naudos:

- padidina ūkininkų derybinę galią;
- mažinamos patiriamos gamybos sąnaudos;
- didinamos pardavimo pajamos;
- palengvina produkcijos realizavimą;
- papildomas finansavimas;
- patirties dalijimasis ir kt.

Remiantis M. Müller ir kt. (2018), smulkūs ūkiai, susijungę į gamintojų grupes, gali vystyti bendrą infrastruktūrą, pvz., logistiką, transportą, įrenginius ir kt., puoselėti vieningus gamybos ir perdirbimo metodus, dalintis žemės ūkio patirtimi, įgyti platesnes galimybes gamyboje ir bendradarbiaujant su produkcijos pirkėjais. Gamintojų grupių plėtra gali: padidinti žemės ūkio gamybos našumą, efektyvumą, paskatinti smulkių ir vidutinių žemės ūkių ūkinę veiklą, geresnės kokybės ir konkurencingos produkcijos gamybą.

Gamintojų grupių įsisteigimo tikslu yra siekiama plėsti vietinę žemės ūkio ir maisto produktų rinką Lietuvoje, skatinant tiesioginius šių produktų pardavimus ir gamintojų, ypač smulkiųjų, integraciją į maisto tiekimo grandinę. Ūkininkams teikiant konsultacijas dėl galimybių jungtis į trumpas maisto tiekimo grandines, gamintojų grupes skatinamas žemės ūkio produkcijos gamintojų konkurencingumas, vietinių rinkų plėtra, vietinės gamybos produktų prieinamumas gyventojams (Lietuvos KPP 2014-2020..., 2020)

Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenimis, Lietuvoje pagal kaimo plėtros 2014–2020 m. programą gamintojų grupėms ir organizacijoms įsteigti buvo užpildytos 4 paraiškos, iš kurių patvirtintos tik 2 (naujausiais duomenimis), o 2021 metais paraiškų gamintojų grupėms formuoti nebuvo pateikta, kai, pvz., Lenkijoje, gamintojų grupių skaičius siekia kelis šimtus. Taip pat neatsilieka ir Skandinavų šalys, kuriose plačiai paplitusios vaisių ir uogų gamintojų grupės ir kt. (Nacionalinė mokėjimo agentūra, 2021).

Vertinant Lietuvos ūkių jungimosi į gamintojų grupes situaciją, pastebima, kad ūkiai pasyviai išreiškia norą jungtis į gamintojų grupes. Ūkiai verčiau renkasi rinkos siūlomas sąlygas ir vykdo veiklą individualiai, tarp ūkių labiau bendradarbiaujama neformaliai.

Gamintojų grupių formavimosi problemos

Šalies ūkininkai ir kiti žemės ūkio produktų gamintojai, parduodami produktus, veikia labiau individualiai nei bendradarbiaudami, dėl šios priežasties jiems sudėtinga susikurti sąlygas, leidžiančias konkuruoti pagamintų produktų realizavimo rinkose. Vertinant tai tampa aktualu analizuoti problemas, dėl kurių gamintojų grupės nėra sparčiai formuojamos.

Tyrimo rezultatai

Interviu metu gauta informacija buvo apibendrinta ir išskirtos šios problemos:

Informacijos trūkumas. Apklausti informantai vienareikšmiškai įvardijo, kad gamintojų grupių kūrimasis žemės ūkio produkcijos gamintojams suteikia valdymo teisę, kada jie gali daryti įtaką ne tik rinkos sąlygoms, bet ir tiekėjui, produkcijos pirkėjui. Jungdamiesi į gamintojų grupes produkcijos gamintojai gali siekti padidinti derybines galias, optimizuoti pardavimo procesus, užtikrinti didesnes pajamas už parduodamą produkciją, padėti ūkiams įgyvendinti pažangius, kiekvieno poreikis atitinkančius ir jų ūkio vertę didinančius sprendimus. Tačiau tyrimo metu paaiškėjo, kad informacijos apie gamintojų grupes išties trūksta, ypač ši informacija nepasiekama mažiems ūkiams / produkcijos gamintojams. Apklaustieji nurodė, kad kooperacijos priemonės, modeliai, kaip antai gamintojų grupės, organizacijos, turi būti jau viešinamos studentams, potencialiems būsimiems ūkininkams, žemės produkcijos gamintojams. Tad viena iš problemų – informacijos trūkumas.

Gamintojų grupės įsisteigimo nuostatos. Siekiant įsteigti gamintojų grupę, gauti gamintojų grupės pripažinimą, reikia nemažai pastangų, kadangi šiai dienai galiojančios įsteigimo nuostatos yra gana griežtos ir norint įsteigti gamintojų grupę privaloma atitikti tam tikrus kriterijus. Surinkti 10 narių grupę teritoriniu atžvilgiu nėra paprasta, kadangi ūkis turi

būti ne tik to paties sektoriaus, bet ir vykdyti veiklą šalia, o realizuojamos produkcijos kiekio skirtumai neturi viršyti 40 proc. pagaminamos produkcijos.

Potencialaus pavyzdžio trūkumas. Vienas geriausių pavyzdžių, kaip paskatinti ūkius, žemės produkcijos gamintojus jungtis į gamintojų grupes, yra gamintojų grupės pavyzdžio pateikimas. Gamintojai, pamatę potencialų pavyzdį, kuriame būtų galima išvelgti gerosios patirties, naudos, būtų paskatinti ir patys veikti panašiu principu. Tačiau viena iš problemų ir yra, kad Lietuvoje trūksta potencialių pavyzdžių. Manoma, kad gerosios patirties pavyzdžiai darys teigiamą įtaką ūkininkams ir juos paskatins bendradarbiauti.

Ūkininkų pasyvumas. Žengiant į 3 dešimtmetį nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, Lietuvoje vis dar ūkiai nenoriai siekia inovatyvių idėjų, renkasi verčiau laiko patikrintą nei naują sprendimo būdą. Dažnai pabrėžiama, kad ūkininkai neieško galimybių, yra linkę laikytis tradicijų, nusistovėjusios rutinos, yra konservatyvūs. Taigi viena iš problemų – ūkininkų pasyvumas, neieškojimas galimybių ir stengimasis dirbti pavieniui.

Lyderio savybių trūkumas. Steigiant gamintojų grupę, kaip ir kokią kitą organizaciją, reikia lyderio, žmogaus, kuris būtų atsakingas už teisinius, administracinius ir kitus reikalus. Čia pastebima dar viena gamintojų grupių formavimosi problemų – lyderio savybių trūkumas. Dažnas žemės ūkio produkcijos gamintojas vengia atsakomybės, nėra linkęs pasitikėti partneriais, vyrauja baimė, kad gali būti prarasta galimybė pačiam priimti sprendimus.

Finansiniai ištekliai. Įvardijami kaip viena iš problemų, dėl kurios, ūkiai nėra linkę rizikuoti ir investuoti į gamintojų grupės įsteigimą. Dažnas smulkus ūkis retai kada yra finansiškai stabilus, neretai turi įsipareigojimų finansų institucijoms, tad nenori papildomai eikvoti išteklių.

Gamintojų grupių formavimosi problemos išskaidomos psichologiniams, organizaciniams, ekonominiams, ir teisiniams kriterijams, pagal kuriuos yra vertinamos problemos, kurios gautos tyrimo metu (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Gamintojų grupių formavimosi problemos (sudaryta, remiantis atliktu tyrimu)

Table 1. Problems of formation of producer groups (based on the conducted research)

Psichologinės	Ekonominės ir teisinės	Organizacinės
Gamintojų tarpusavio nepasitikėjimas	Finansinių išteklių trūkumas	Gamintojų grupės konsultavimo metodologijos trūkumas
Žemas ūkininkų rinkos žinių, ekonominio supratimo lygis	Gamintojų grupės konsultavimo metodologijos trūkumas	Žinių ir gebėjimų trūkumas
Gamintojų grupių veiklos pavyzdžių trūkumas	Teisiniai reglamentai dėl ūkininkų grupių sudarymo	
Lyderio savybių trūkumas ūkinėje veikloje		

Vertinant Gamintojų grupių vaidmenį ūkiams, galima teigti, kad grupių steigimas ūkiams suteikia galimybę pasinaudoti gamintojų grupių naudomis, kad ūkiai susijungę į grupę galėtų daryti įtaką produkcijos supirkėjams, lengviau realizuoti produkciją, padidinti pajamas, dalintis patirtimi ir sumažinti gamybos sąnaudas. Nors Lietuvoje gamintojų grupės steigiamos pasyviai, manoma, kad jų skaičius ateityje turėtų padidėti, nes smulkūs ūkiai negeba išsilaikyti konkurencingomis rinkos sąlygomis.

Išvados

1. Gamintojų grupių įsisteigimo situacija Lietuvoje yra gana pasyvi. Ūkininkai ar žemės ūkio produkcijos gamintojai nėra linkę jungtis į gamintojų grupes. Nors yra pabrėžiama, kad smulkiems ūkiams yra sudėtinga išlikti konkurencingoms, esant kintančioms rinkos sąlygoms, taip pat įvardijamos naudos ūkiams susijungus į gamintojų grupes, tačiau veikiančių gamintojų grupių Lietuvoje yra tik keletas.

2. Ūkininkai ir kiti žemės ūkio produktų gamintojai veikia labiau individualiai nei bendradarbiaudami, dėl šios priežasties jiems sudėtinga susikurti palankias sąlygas gamybai. Apklausti informantai pateikė problemas, dėl kurių ūkiai nėra linkę jungtis į gamintojų grupes. Viena iš pagrindinių problemų yra potencialaus pavyzdžio ir informacijos apie gamintojų grupes trūkumas.

Literatūra

1. Europos Komisija. 2020. Lietuvos Kaimo plėtros 2014-2020 metų programa (versija 12.2). Prieiga per internetą: <https://www.nma.lt/index.php/parama/lietuvos-kaimo-pletros-20142020-m-programa/apie-programa/8662#res> (žiūrėta 2022-02-19)
2. LR įstatymai. 2017. Įsakymas dėl Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 metų programos priemonės „Gamintojų grupių ir organizacijų įsisteigimas“ veiklos srities „Gamintojų grupių ir organizacijų įsisteigimas žemės ūkio sektoriuje įgyvendinimo taisyklių patvirtinimo. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/b7df8120083011e78dacb175b73de379> (žiūrėta 2022-03-14)
3. Müller M., Hanisch M., Malvido A., Rommel J., Sagebiel J. 2018. The structural effect of cooperatives on price volatility in the European dairy sector. *Applied Economics Letters*, Vol. 25(8), p. 576–579.
4. Nacionalinė mokėjimo agentūra, 2022. Skatinamas gamintojų grupių įsisteigimas. Prieiga per internetą: <https://www.nma.lt/index.php/naujienos/skatinamas-gamintoju-grupu-isisteigimas-41105> (žiūrėta 2022-02-20)

5. LR žemės ūkio ministerija. 2019. Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programos įgyvendinimo 2014–2018 metais vertinimo ataskaita. Prieiga per internetą:https://zum.lrv.lt/uploads/zum/documents/files/LT_versija/Veiklos_sri-tys/Kaimo_pletra/Lietuvos_kaimo_pletros_2014%E2%80%932020%20m._prog-rama/Steb%C4%97sena%20ir%20vertinimas/Tyrimai%20ir%20vertinimai/KPP2014-2020%20%C4%AFgyvendi-nimo%202014-2018%20i%C5%A1pl%C4%97stinis%20vertinimas%202019.pdf (žiūrėta 2022-02-24)
6. Žukovskis J., Ramanauskas J. 2016. Žemdirbių gamintojų organizacijų formavimas. *Regional formation and development studies*, Vol. 2, p. 165–176.

PROBLEMS OF FORMATION OF PRODUCER GROUPS IN LITHUANIA

Summary

In the Lithuanian agricultural sector, it is noticeable that the number of farms tends to decrease significantly, which is influenced by the inability of small farms to survive in competitive conditions. Large market players tend to dictate conditions that are not always favorable to small farmers. Assessing the situation, the European Union RDP measure is being implemented in Lithuania, the aim of which is to unite agricultural producers, ie to merge into producer groups. However, after assessing the situation of Lithuanian producer groups, it is noticeable that farms passively evaluate the positive aspects of the producer group. In order to assess the problems that prevent producers from joining producer groups, a qualitative study was conducted - an interview. During the interviews, representatives of agricultural organizations and agricultural specialists who assess the development of producer groups in Lithuania were interviewed. The informants agreed to name the problems due to which farms have a negative assessment of the establishment of producer groups in Lithuania. The results of the interviews are presented, identifying the problems. Problems that make farms reluctant to join producer groups: lack of information, provisions for setting up a producer group, lack of a potential role model, passivity of farmers, lack of leadership qualities, financial resources. Assessing the role of producer groups in farms, we can say that the establishment of groups gives farms the opportunity to reap the benefits of producer groups, so that farms can influence buyers, increase income, share experience and reduce production costs.

Keywords: Producer groups, organization, cooperation, agricultural, rural development, agricultural production, production development, competition.